

Vendepunkt – trosopplæring for voksne i folkekirka

Lederressurs for opplegg inspirert av og delvis bygd på boka
Vendepunkt. Gammel grunn – ny tro
av Trond S. Dokka

**Finnes (gratis) tilgjengelig på iko.no,
sammen med filmer som samlingene kan innledes med.**

© IKO – Kirkelig pedagogisk senter, 2019

Det pedagogiske utviklingsarbeidet (inkludert filmene) er støttet av K-Stud.

Opplegget er til fri bruk.

Boka *Vendepunkt* av Trond Skard Dokka (IKO-Forlaget 2018) kan fås kjøpt på iko.no.

Innledning – om opplegget og å bruke det

GRUNNLAGSTENKNING/PROFIL

Dette opplegget fokuserer på kristne kjernepraktiser og tekster; stoff som i utallige generasjoner har vært grunnstammen i norsk kristendomsopplæring, som de fleste kirkesamfunn er felles om, og som samlet er den viktigste kilden til det som mange ennå kaller «barnetroen». Det er et mål for opplegget å gi større fortrolighet med disse kjernetekstene og -praksisene, ny kunnskap og input til refleksjon.

Forslaget til samlinger kan brukes i ulike sammenhenger og innen ulike kirkesamfunn. Samtidig er det gjort en del valg for at det skal være lav terskel for deltakelse og at det skal kunne fungere for en nokså stor bredde av voksne folkekirkemedlemmer: Vi legger vekt på å legge til rette for varierte arbeidsmåter og input slik at dette kan passe folk med ulike preferanser for læring/samvær, og det kreves ikke forarbeid eller å delta på alle samlingene. Det skal være mulig for deltakerne å være aktive, men i begrenset grad måtte utlevere seg selv. Dermed forsøker vi å unngå spørsmål der en må stå til rette for sin tro, men det skal være muligheter for deling om det ønskes og det anbefales en liturgisk avslutning med mulighet for trospraksis. Det er også skissert en fleksibilitet i både mengde undervisning og aktivitetstyper slik at det kan tilpasses dem som deltar, og det er lagd seks korte filmsnutter til innledning av samlingene.

RAMMER

- Opplegget skal kunne brukes i grupper av ulik størrelse. Inndeling i smågrupper til enkeltoppgaver, noe opplegg til plenumssamtale.
- Boka *Vendepunkt* kan brukes som en ressurs, men det er ikke lagt opp til at det er nødvendig å lese den, annet enn for den som skal lede samlingene. (Boka kan eventuelt anbefales til fordypning.)
- Tekniske krav: Med opplegget følger noen korte filmer som vi anbefaler at vises innledningsvis, og i noen samlinger tipser vi om musikk som kan lyttes til og elementer som kan vises på skjerm. Dermed kreves teknisk utstyr for å vise dette slik at alle kan se/høre. I tillegg er det fint med mulighet for å kunne notere momenter i plenumsoppsummeringer og et rom som er fleksibelt nok til å kunne arbeide i smågrupper. Mulighet for å ha en liturgisk avslutning i et kirkerom er også fint, men ikke nødvendig.
- Ledelse: Lederen bør ha sett introduksjonsfilmen i forkant av hver samling, lest aktuell del av boka *Vendepunkt* og forberedt (utstyr til) aktiviteter og liturgisk avslutning.
- Foreslåtte oppgaver og aktivitetstyper kan tilpasses eller velges (bort) etter hvordan gruppa fungerer og hva gruppa signaliserer av ønsker. Mengden «forelesning» – deler der leder formidler kunnskapsstoff – kan tilpasses gruppa (se mer om dette nedenfor under «undervisning»).
- Antall samlinger: Det er lagd framlegg til seks samlinger, og det er seks filmer som

kan brukes som innledning. Men det er mulig å ha flere eller færre samlinger. Hvis flere ønskes, går det an å dele opp de temaene som finnes her – for eksempel kan trosbekjennelsens andre og tredje artikkel (samling 5) danne grunnlag for hver sin samling, det samme med dåp og nattverd (samling 6). I boka *Vendepunkt* tematiseres også skriftemål og andaktsliv, en kan lage opplegg rundt det. Kanskje vil deltakergruppa også ønske flere og andre tema i forlengelsen? Hvis færre samlinger ønskes, kan en velge ut eller slå sammen samlinger.

- Deltakere skal kunne være med på få samlinger eller sporadisk, så samlingene bygger ikke strengt på hverandre.
- Samlingene kan være på kveldstid, for eksempel fordelt på flere kvelder gjennom et semester. De kan også «klumpes» på en lørdag formiddag eller to, holdes i tilknytning til andre arrangementer i menigheten – eller noe annet som passer lokalt.
- Samlingene/samlingsrekken kan være åpen for alle som ønsker i menighet/prosti (husk god og bred markedsføring!). Opplegget kan også brukes for bestemte grupper. Se nedenfor for tips om hvordan tilpasse til konfirmantforeldre.
- Mat og prat: Det er fint med mulighet for sosialt samvær med mat i tilknytning til samlingene, enten før eller etter. Gjør det gjerne enkelt.
- Liturgisk avslutning: Hver samling kommer med noen ideer til hvordan en kan ta opp samlingens tematikk i en liturgisk avslutning. Se for øvrig omtale av liturgisk avslutning nedenfor.

UNDERVISNING

Vi har skissert veldig korte undervisningsdeler som bare innleder til oppgavene. Disse kan utvides eller suppleres etter hva som passer samlingsleder og deltakergruppe. Kanskje kommer det spørsmål underveis som gjør at det er fint å legge inn en kortere undervisningsdel. Kanskje etterspør noen et tema der det er bedre med en lengre forelesningsbit, eller det passer både leder og deltakergruppe med mer fyldige innledninger i forelesningsform.

Det å arbeide med de aktuelle kapitlene i *Vendepunkt* i forkant av samlingen kan være svært nyttig som ressurs for å gi gode responser og utfyllinger til spørsmål som melder seg, eller som grunnlag for forberedte undervisningsbolker.

LITURGISK AVSLUTNING

Det som ofte kalles «liturgisk avslutning», kan være en svært viktig del av trosopplæring for voksne i folkekirka. Mange kan ha en viss sjenanse knyttet til å uttrykke tro eller personlige erfaringer og tanker, og samlingene legger opp til beskjeden grad av «utlevering». Men engasjement, følelser og trosuttrykk er viktig. Det liturgiske «rommet» kan gi mulighet til å uttrykke eller praktisere tro på en måte som gir åpenhet med hensyn til deltakelse: Når en deltar i felles liturgiske ytringer – for eksempel ved å si fram en bønn – er dette en ytring som kan fylles på veldig ulike måter av den som gir lyd til ordene. En kan uttrykke dette som sin egen bønn, det kan være dypt- og ektefølt. Men det er også mulig å framsi dette som en fastlagt

tekst noen andre har lagd, der en selv forholder seg med større eller mindre distanse. Det er ikke mulig å vite hva de andre føler og mener når de deltar – og dermed kan en forholde seg på ulike måter uten å måtte «fronte» sitt eget ståsted. Dette kan være viktig for å legge til rette for en erfaring som kan passe for en bredde av folkekirkemedlemmer. Den liturgiske avslutningen gir også mulighet til å ta opp noe en har tematisert i den foregående samlingen på en måte som bearbeider det med en bredde i erfaringer og innganger.

Liturgiske avslutninger kan legges opp på mange ulike måter. Musikk, lys, stasjoner, bevegelser, stillhet, sang, gjenstander, mange ord, få ord, i ring, med avstand, dikt, med hverdagsspråklig preg, meditativt eller så hverdagslig som mulig – det er mange muligheter. Omfanget kan variere alt etter som gruppe og omstendigheter – noen ganger kan en minimumsvariant være det beste. Finn det som passer, spør andre etter tips om det ønskes (eller se i salmebokas bakerste del). Vi kommer også med noen ulike ideer til innholdsmomenter som kan passe til de forskjellige samlingene.

SAMLINGER FOR KONFIRMANTFORELDRE

Dersom denne ressursen skal brukes med konfirmantforeldre som målgruppe, kan en for eksempel

- Velge ut samling(er) herfra. Velg den/de som du tror treffer foreldregruppa best med hensyn til hva de er opptatt av, hvilke oppgaver du tror de vil like å jobbe med og hvilken film du tror passer dem best.
- Tenk på hvordan dere jobber med konfirmantene, velg ut noe dere bruker i konfirmasjonsundervisninga og la foreldrene prøve det. Bruker dere «stem med føttene», Kristuskransen, en konfirmantlærebok med en typisk arbeidsmåte eller er det en form for liturgisk praksis dere ofte har? Gi foreldrene en smak på det.
- Det finnes også flere ressurser som kan brukes. Lommedalen menighet har utviklet et opplegg for foreldre og konfirmanter, som ligger tilgjengelig i *ressursbanken.no*. Kanskje det kan inspirere, og kanskje noe kan settes sammen med noe fra *Vendepunkt* til et opplegg som passer i deres sammenheng? Stavanger bispedømme utviklet en ressurs for at konfirmantforeldre kan bli bedre kjent med gudstjenester, det kan også være en aktuell ressurs å kikke på.

STØTTE FRA K-STUD

Dersom dere legger opp til minimum åtte timer med opplegg, kan dere få støtte fra Kristelig Studieforbund. Se www.k-stud.no for mer informasjon og for å sende inn søknad om tilskudd.

Samling 1: Henvendelse, Bibel

Filmen sier en del om det å være vendt og om Guds henvendelse til oss. Oppgave/ intervju tematiserer Bibelen som sammensatt – både fremmed/utlignelig og fin/ inspirerende/viktig.

GUDS HENVENDELSE

Vi mennesker vender oss hele tiden. Blant alle dem det er mulig å vende seg til, står Gud i en særstilling. Kristendom kan forstås som en bestemt måte å være vendt på.

Ingen blir kristen av seg selv, kristen blir man eventuelt som en reaksjon på noe man møter. Det er Guds henvendelser til mennesker som er grunnlaget for en kristen måte å vende seg til Gud og medmennesker på.

Det finnes ingen objektive bevis på at det virkelig er Gud som henvender seg, men en kristen grunntanke er at Gud henvender seg til mennesker på mange måter og steder. Det går an å erfare Guds henvendelse både gjennom naturen, kulturen og samvittigheten – og i en særstilling står Bibelen.

Oppgave: Refleksjon/skriv ned: Det er mange måter å møte Gud eller noe hellig på, for eksempel naturopplevelser, kulturopplevelser, bibel, samvittighet. På hvilke måter opplever du å møte Gud/noe hellig – hvis noen? Hvilke andre måter kan man møte Gud på (hvis noen)?

Mulig aktivitet: Lytt til musikk, se kunst, opplev et rom. Kjenn etter på erfaringa – gir dette noen opplevelse av å møte noe hellig eller overskridende – eller uttrykker verket/rommet noe om en slik erfaring? For eksempel: Bruk et storslått bilde/maleri eller musikk og/eller legg til rette for å «ta inn» kirkerommet, og/eller sangen *God is real* av India Arie om å oppleve Gud gjennom naturen (tekst og sang er lett søkbar, del gjerne ut teksten). Det er også mulig å legge til rette for opplevelser av uttrykk som er kontraster, for eksempel å «ta inn» stemninga i en korridor, en møteinnkalling.

BIBELN, BIBELLESNING

Noen sier Bibelen er Guds ord/Guds henvendelse, andre sier at den vitner om Guds ord/Guds henvendelse. Bibelen er uansett svært sentral. Men hvordan tolke/bruke Bibelen? Bibelen er en veldig mangfoldig tekstsamling, den består av mange skrifter med hver sin egenart.

(Her kan en eventuelt legge inn mer kunnskapsformidling om Bibelen, for eksempel om tilblivelsesprosess (datering og kilder, antikk kontekst, uenighet om hva som skulle være med, at katolsk og luthersk bibel er ulik, forskjeller mellom evangeliene) og sjangermangfold.)

Kristen lesing er en lesing der en oppfatter at dette mangfoldet speiler en utvikling og at noen deler kan «overstyre» andre: Det gjelder særlig fortolkningen av forholdet mellom Det nye og Det gamle testamentet.

Oppgave, brainstorm i plenum: kommer vi på noen eksempler der Det nye testamentet oppfattes å overstyre Det gamle testamentet?

BIBELBRUK I GUDSTJENESTEN

Gudstjenesten er et veldig sentralt sted for bibelbruk i kirka. her blir tekster lest, tolket og praktisert. Hvordan skjer det, hva slags bibeltolkning er det som praktiseres?

Oppgave: Hvordan kommer Bibelen til uttrykk i gudstjenesten?
(Gruppesamtale slik at det kommer fram hva vi vet/husker, deretter plenum slik at en når et felles svar)

- Leses hele Bibelen i gudstjenester (i løpet av en periode)?
- Hvilke bevegelser/handlinger skjer rundt bibellesninger under gudstjenester?
- Hva blir sagt før eller etter?

(Korte summegrupper, deretter mulighet for deling til plenum): Hva uttrykkes om bibelteksternes betydning når de er omgitt av disse handlingene og ytringene?

Her kan det eventuelt utfylles med noe om at det i gudstjenester leses fra alle bibeldeler, men bare et utvalg tekster. Og at bibeltekster både leses, tolkes og praktiseres. At ikke bare prekenen, men også dåp og nattverd er bibelbruk, likedan forbønnen og ofringene til nestekjærlige formål, se Vendepunkt s 33f.

HVORDAN TOLKER VI?

Når vi leser, kan vi rette mange spørsmål til tekstene, spørsmål som innebærer bruk av forskjellige metoder. Vi kan spørre historisk etter personer og begivenheter det fortelles om, eller etter dem som forteller og de tradisjonene de har hentet sitt stoff fra. Vi kan spørre mer litterært etter sjanger, stil og fortellermåte, og vi kan spørre mer eksistensielt etter hvordan det leste utfordrer min tenkemåte, min væremåte overfor andre, eller også hva jeg har å se fram til i livet. Luther tenkte seg at det å lese Bibelen var som å tre inn i en samtale: Hva svarer jeg? Har jeg spørsmål eller motinnlegg? Finner jeg i neste omgang svar på det jeg lurte på eller protesterte mot? Luther mente at det aller viktigste spørsmål å stille til bibeltekstene var hva de sier om Gud og om hans relasjon til oss mennesker. Hvordan er Gud innstilt overfor dem han vil ha i tale? Hvilke prosesser er det han inviterer oss til? Hva er det Gud til sist vil oss?

I møte med alle ting tolker vi hva vi ser, hører, leser, føler, oppfatter, ut fra hvem vi er; hvor vi er vokst opp, hvem vi omgås, hva vi har lært, hvilke erfaringer vi har gjort oss, osv. Det gjelder også i møte med Bibelen. Og vi kan som sagt bruke ulike «metoder» for å tolke tekstene.

Oppgave: Hva hører vi i en bibeltekst? Denne øvelsen gir anledning til å utforske dette i fellesskap, ved å lytte, dvele og dele. Mange opplever at denne arbeidsmåten får fram mye og et mangfold i bibeltekster, og alle kan delta som «jevnbyrdige og myndige» bibellesere. Gangen er slik:

1. Lederen i gruppa leser en utvalgt evangelietekst (gjærne en fortelling, for

eksempel Lukas 24:13-35 om Emmaus-vandrerne). Teksten kan vises på skjerm eller deles ut – alle skal ha mulighet til å ha teksten foran seg.

2. Når teksten er lest, settes det av tid til stillhet der en dweler ved teksten og hva den setter i gang i eget indre av tanker, følelser, bilder, spørsmål og assosiasjoner. Utfordringen er å bidra til en trygg ramme der den enkelte ikke opplever å måtte sensurere seg selv eller at det er «rette» eller «gale» tanker. Lederen kan gjerne oppfordre til å «ta imot» det teksten trigger i den enkelte, og lytte til teksten med nysgjerrighet og oppriktighet.
3. Etter noen minutter (kursleder tilpasser lengden til forholdene) er det klart for deling. På forhånd har kursleder koblet sammen to og to personer. En deler hva vedkommende har gjort seg av tanker. Den andre lytter våkent, for så å forsøke å gjengi hva en nettopp hørte, med samtalepartnerens ord. Dersom den som har blitt gjenfortalt synes noe mangler eller ble feil gjengitt, kan det kommenteres. Etter at begge har vært gjennom denne runden, kan kursleder (avhengig av gruppestørrelse) legge opp til deling i plenum eller to og to par. Det samme grepet gjelder fortsatt: den som har lyttet gjenforteller den andres møte med teksten – tanker, bilder og spørsmål – til de øvrige.

Dikteren Christina Rossetti forestiller seg bibelteksten som en havflate. En kan se på vannflaten, en kan finne rav på stranda, men en kan også dykke ned og finne perler. Kan det være et bilde å ha med seg i møte med bibeltekster?

Oppgave/aktivitet hvis tid: Lag lapper med både kjente og ukjente, rare og fine bibelutdrag. La gruppedeltakerne lese på de ulike, og velge noe de synes er for eksempel fint, morsomt, sant, viktig, til ettertanke eller provoserende. Gi rom for å fortelle hvorfor en har valgt det en har valgt.

Avslutningsoppgave: Hva synes du var mest interessant, viktig eller inspirerende i denne samlingen? Ta et halvt minutt til å tenke eventuelt notere ned.

Tips til innholdsmoment i liturgisk avslutning: Bruke bibeltekst(er) med tydelig henvisning til at de er hentet direkte fra Bibelen. Kanskje veksellesning eller høytlesning av en fortelling eller noe fra bergprekenen?

Samling 2: Bud og kjærlighet

Filmen gir en kort intro om de ti bud og det dobbelte kjærlighetsbud. Intervju/ oppgave om å lage bud som den oppvoksende slekt bør leve etter.

Intro: Hvordan skal man leve? Hva er godt, riktig og viktig? Det finnes ikke noe menneskelig fellesskap, stort eller lite, uten atferdsregler. Vi kan rett og slett ikke leve sammen uten. Temaet for denne samlingen er budene som finnes i Bibelen. De kan leses dithen at de handler om hvordan en vender seg til både Gud og mennesker.

Oppgave: Hver enkelt skriver ned noe de mener er tre gode leveregler for den oppvoksende slekt (som de gjorde i filmen). Sammelikn med et par-tre andre og diskuter om dere kan komme med felles forslag til plenum

Oppgave: Bruk utdelt tekst med de ti bud. Gruppearbeid:

- Hva sier noe om Gud, hva sier noe om medmennesker?
- Er det noen av disse budene som er vanskelig å forstå – hva er eventuelt vanskelig?
- Hvilke bud opplever du «treffer» deg som gode leveregler i dag, hvilke gjør det ikke eller i mindre grad?
- Er det overlapping mellom levereglene for den oppvoksende slekt som dere (ev. personene i filmen) foreslo og disse budene?

Her kan det legges inn en liten forelesningsbit om budene: I alle menneskelige fellesskap finnes atferdsregler. Det er ikke bare biltrafikken som trenger regler, det gjør all «trafikk» mellom mennesker. Noen regler er tilfeldig valgt, som at vi skal kjøre på høyre eller venstre side, men det er ikke mindre viktig å holde dem av den grunn. Andre er ikke på samme måte vilkårlige, og gjelder viktige ting som vern av mennesker, av deres integritet, av det som måtte tilhøre dem og av relasjoner mellom mennesker.

De ti bud er fokusert på slike grunnleggende verdier. Luther argumenterte for at man burde holde dem fordi de var fornuftige; man trenger ingen gudsåpenbaring for å skjønne at man ikke skal drepe, lyve, stjele osv. Dette kan man avlede av selve menneskelivets karakter. Det egenartete ved de ti bud i GT er følgelig ikke budenes moral, men det gudsbildet som ligger bak.

De ti bud bygger på noen tidløse grunnverdier, men er også i noen grad preget av sin tid (f.eks. en tid med slaver og esler i mange husholdninger). Om de bud som skal følges, er tidløse, må de konkretiseres for å gi praktisk veiledning. Da kommer det tidsbetingete inn med større styrke. Mange forhold kan medføre at slike tidsbetingete bud ikke lenger har gyldighet. Mest opplagt er samfunnsmessige forandringer,

f.eks. i forståelsen av hva som konstituerer et ekteskap. Men religiøse epokeskifter kan også medføre radikale omvurderinger av nedarvete bud og regler. Bibelens klareste eksempel på slik foreldelse er apostelvedtaket om å oppheve Moseloven for hedningekristne (Ap gj 15 og Gal 2). Men se også Jesu såkalte antiteser i Berprekenen («dere har hørt det er sagt..., men jeg sier dere ...»).

BUD OG KJÆRLIGHET

Budene i Bibelen kan leses dithen at de handler om å vende seg til både Gud og våre medmennesker. I Matteusevangeliet sier Jesus at hele loven og profetene hviler på to bud, det som kalles det dobbelte kjærlighetsbud: «Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand.» Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: «Du skal elske din neste som deg selv.» (Matt 22:37).

Kan to bud være størst? Og kan mer kjærlighet til Gud bety mindre kjærlighet til mennesker? Nei, logikken her er at det ikke er noe konkurranseforhold mellom kjærlighet i gudsrelasjon og menneskerelasjon. Man må ikke droppe god gjerning mot naboen for å gjøre noe overfor Gud. De to kjærlighetene er av helt forskjellig art. Samtidig kan gudsrelasjonen bidra til godhet og kjærlighet til andre mennesker. «Gudskjærligheten er grunnlag for og leder til nestekjærlighet. Mens Gudskjærligheten er et usynlig indre forhold, ytrer den seg i konkrete forhold til medmennesker» (Vendepunkt s. 48).

Oppgave: Hva tenker du om dette? (summegrupper med mulighet for plenumsdeling):

- Hvordan kan vi elske alle medmennesker?
- Hva innebærer det å elske Gud?
- Sammenlikn de ti bud og det dobbelte kjærlighetsbud.
  - Hvordan opplever du forskjellen?
  - Hvordan er forholdet mellom det dobbelte kjærlighetsbud og levereglene du lagde tidligere?

Oppgave: Velg en av disse som du tror kan passe for gruppa:

- Lytt og snakk. Lytt til en framføring av en vanlig bryllupssalme (For eksempel Å leva det er å elska eller Kjærlighet fra Gud). Påfølgende samtale om kjærlighet: Hva er kjærlighet? Hva er forholdet mellom romantisk kjærlighet, nestekjærlighet og gudskjærlighet – er det en sammenheng/er det en forskjell? (Kanskje vil noen like å tegne eller male mens de lytter, det kan det legges til rette for)
- Lytting og ettertanke. Gi en kort intro til teksten til Duruflés «Ubi caritas et amor deus ibi est» (Der hvor godhet og barmhjertighet er, der er Gud). Gi deltakerne en oversettelse, lytt til en innspilling. Rom for å dele tanker dersom noen ønsker det.
- Hvordan elske noen som en ikke er i en nær relasjon til? Skriv ned ideer til handlinger som viser kjærlighet til ens neste.

BUD, SYND OG MORAL

Det er vanlig å fordele budene på to «tavler». Budene på den første gjelder forholdet til Gud, på den andre forholdet til medmennesker. Luther startet sine forklaringer til alle budene på den andre tavlen på samme måte: «Vi skal frykte og elske Gud så vi ikke slår ihjel, ... så vi ikke stjeler, ... så vi ikke lyver» og så videre. Ordet «frykt» kan lede tankene i retning «redsel». Riktigere assosiasjoner får vi hvis vi erstatter «frykt» med «ærefrykt», jfr uttrykket «ærefrykt for livet», eller med «age», jfr det engelske «awe».

Luther tenkte seg at utrygghet fører til strategier for å sikre seg, noe som ofte går ut over andre. Denne formen for selvopptatt selvsikring omtalte han som å være «innkrøket i seg selv». Er vi innkrøkt i oss selv, vender vi andre ryggen. Det er dette Luther kaller synd. «Moral er et spørsmål om hvordan vi er vendt. Den som har vendt seg bort fra andre, trenger å snu seg, vende om til dem.»

Oppgave (samtale i smågrupper):

- Hva synes dere om denne forståelsen av synd og moral? (Synd som å være innkrøkt i seg selv og moral som et spørsmål om hvordan vi er vendt. Den som har vendt seg bort fra andre, trenger å snu seg, vende om til dem – Vendepunkt s. 60-61)
- Uttrykket «kristen moral» blir av og til brukt (og misbrukt?). Hva er «kristen moral»? Er den spesiell? Hva er i så fall spesielt ved den?

Avslutningsoppgave: Hva synes du var mest interessant, viktig eller inspirerende i denne samlingen? Ta et halvt minutt til å tenke eventuelt notere ned.

Tips til innholdsmoment i liturgisk avslutning:

- Syndsbekjennelse kan være fint. Enten en ferdigformulert bekjennelse som en sier sammen, eller i form av å skrive lapper. Der kan en for eksempel skrive ned noe i eget liv en skulle ønske ugjort, noe en ser at en gjør som ikke er bra, erfaringer av utrygghet som fører til dårlige handlinger, lappene kan samles og brennes/makuleres i ettertid?
- En tekst eller en bønn med vekt på kjærlighet. For eksempel å lese fra kjærlighetens høysang eller andre bibeltekster om kjærlighet. Kanskje be en bønn der Guds kjærlighet i oss og gjennom oss vektlegges. Dag Hammarskjölds bønn på s 1157 i Salmeboka kan f.eks brukes.

Samling 3: Bønn

Filmen sier noe om bønn som gudshenvendelse, introduserer Fadervår og stiller en del spørsmål om bønn. Intervju om bønn og erfaringer med bønn.

Bønn kan defineres som «en gudsvendt måte å være i verden på». Vi kan si at i bønn åpner man sin egen verden for Gud; med gleder og sorger og med dem og det man har i tankene. Bønn kan arte seg på svært mange ulike måter.

Oppgave: skriv ned, (skal ikke deles).

- Ber du noen gang? Ber du for eksempel i form av kveldsbønn-sang med barna, når du er spent/bekymret, når noe viktig står på spill, når du er takknemlig, i gudstjeneste, gjennom musikk, uten ord, ved en spesiell følelse av åpenhet når en opplever noe storslått, om at Gud må passe på noen eller gjøre dem friske, ved å synge bordvers – eller i noen andre sammenhenger eller på andre måter?
- Hvis du ber: hva betyr det for deg?
- Hvis du ikke ber: hva skulle til for at du skulle be?

Oppgave: samtale. Mange liker å tenne lys i kirka, en tenner lys på ulykkessteder, på kirkegård og så videre.

- Hvis du tenner lys på en slik måte eller har gjort det noen gang: hva legger du i det – hva betyr det for deg? Er det bønn?

OPPRIKTIGHET

Hovedpersonen i Arne Garborgs roman *Trætte Mænd*, Gabriel Gram, tenkte seg at man hadde oppfunnet Gud for å ha noen å være oppriktig overfor. Menneskelivet er å framstille seg selv som bedre enn man er – og man lyver både til seg selv og andre. Derfor, mener Gram, er Gud en nyttig oppfinnelse. Gud er nemlig et vesen som det er formålsløst å lyve for, og det å være helt oppriktig, er noe ethvert menneske trenger.

Et poeng vi kan dra ut fra dette, er sammenhengen mellom gudstro og oppriktighet. Oppriktighet er det samme som uforstilt åpenhet. Oppriktighetens sted er i det skjulte, for Gud er den som ser i det skjulte, uttrykkes det om bønn i Matt 6. «Bønn er å tre inn i det rom der Gud er, der det ikke fins annet enn åpenhet og oppriktighet, ikke for å vise fram noe, gjøre noe eller oppnå noe, ikke egentlig heller for å si noe, men for å være der» (*Vendepunkt* s. 64). Bønn er en gudsvendt måte å være i verden på.

Oppgave: Samtale:

- Hva synes du om denne måten å tenke/forstå bønn på?
- Hva kan det gi/bety om en har en «lomme» i tilværelsen der en kan være helt oppriktig og ikke framstå på en bestemt måte?

Mulig oppgave: Lytt til en sang som tematiserer bønn eller er bønn på noen måte (hva med U2s sang *Yaweh* eller salmen *Bortom tid og rom og tanke?*). Enten bare lytt og la det synke inn, eller samtale om for eksempel hvorvidt dette er en tekst det går an å leve seg inn i.

Fadervår

Disiplene spurte Jesus om hvordan man skulle be, og Jesus svarte med å be Fadervår/Vår Far. Den bønningen bes i gudstjenester og andre kirkelige ritualer, i andakter, og noen bruker den som kveldsbønn. Hva slags bønn er egentlig dette, hva kan man legge i ordene?

Oppgave: Grupper på ca fire personer. Få utdelt Fadervår-tekst. Snakke sammen om hva bønningen kan bety. Velg ett eller flere spørsmål.

- Hva kan det bety at Gud kalles far? Og «i himmelen»?
- Hva kan det si å holde Guds navn hellig?
- Hva kan det innebære å be «la viljen din skje»?
- Hva kan «det daglige brød» bety? Er det noe mer enn en bønn om brød?
- Hva kan grunnen være til dobbeltheten i formuleringen «... tilgi oss vår skyld, slik også vi tilgir våre skyldnere»
- Er det noe du stusser på i bønningen?
- Hva liker du ved bønningen?

Mulighet for å dele spørsmål eller refleksjoner i plenum

Her er det mulig å fylle ut med noe input om Fadervår og Luthers fortolkning, se for eksempel Vendepunkt s. 64-74 som støtte for dette.

KIRKEBØNN OG PRIVAT BØNN

Kirka har oppfattet Fadervår som et mønster for andre bønner, også for den omfattende forbønningen i gudstjenesten. Ferdigformulerte bønner bruker ord som i utgangspunktet ikke er våre egne. Vi kan istempe slike bønner i forskjellige sinnsstemninger, og konkretisere og utfylle bønneformuleringene på hver vår måte. Måten vi gjør det på, er som en slags privat bønn inni den ferdigformulerte fellesbønningen. Ferdigformulerte bønner lærer oss også hvordan vi kan be på egenhånd og når vi uttrykker oss fritt.

BØNNEINNHOLD

En kan henvende seg til Gud på mange forskjellige måter, og med hva en måtte ha på hjertet eller i tankene. For eksempel bare med en bevissthet om at «nå er jeg vendt mot deg, Gud», en kan uttrykke takk (for noe en er opptatt av eller for alt som måtte være godt), det kan være en bønn for noe eller noen en er bekymra for, noe en er opptatt av, det kan være lovprisning (å anerkjenne at Gud er Gud), klage eller bekjennelse.

Oppgave: Hva vil du formidle til Gud? Eventuelt: Hvis du trodde på Gud, hva ville du formidlet til Gud? Skriv det ned på lapper (eller tegn). Disse bønnene eller tenkte bønnene kan tas med i den liturgiske avslutninga.

HVA SKJER NÅR VI BER?

Bønn er å være i en relasjon til Gud og bekrefte denne relasjonen. (Men når vi lever vårt liv i verden med bevissthet om å gjøre det for Guds åsyn, da ber vi også, jfr bønnen «Gjør mitt liv til en bønn» i Norsk salmebok, s.1160. I takknemlighet til Gud «sier» vi på denne måten, med eller uten ord, hvem vi er, hva vi gjør og hva vi er opptatt av.)

Skjer det noe fra Guds side når vi ber? Mange opplever at bønn forander dem. Bønn minner dem om folk som trenger omsorg, og den gjør at skaperverket, med dets gleder og smerter, kommer nær med en egen intensitet, og den gir frihet til innlevelse. Bønnen om at Guds rike skal komme, er rammen omkring alle mer spesifiserte bønner for verden og for medmennesker. Gud svarer med å kalle oss og utruste oss. Men vi tror også at Gud selv, for å fremme sitt rike iblant oss, kan utrette ting som overgår det mennesker kan få til – og det mennesker kan forstå.

Avslutningsoppgave: Hva synes du var mest interessant, viktig eller inspirerende i denne samlingen? Ta et halvt minutt til å tenke eventuelt notere ned.

Tips til innholdsmoment i liturgisk avslutning:

- Fadervår
- Bønnelapper
- Lystenning
- Ferdigformulerte bønner som brukes i deres menighet
- En kveldsbønn-sang som mange kjenner fra barndommen

Samling 4: Tro, Gud, skapelse

Filmen sier noe tro, og om at det en setter høyest, det en har tillit til når det gjelder – det er din Gud.

Denne samlinga handler om Gud, om tro og om skapelse. Hvem er Gud? Hva vil det si å ha en Gud? Hvordan forestiller vi oss Gud?

Å SE FOR SEG GUD

Mulig oppgave/samtale:

Kirka opererer vanligvis ikke med billedlige framstillinger av Gud, men bruker for eksempel trekant eller øye som symbol. Men det finnes også framstillinger, for eksempel i Det sextinske kapell, og mange av oss ser for oss Gud på en bestemt måte.

- Når du tenker på Gud, tenker du på en skikkelse med et utseende – i så fall hvilket utseende? Eller noe annet enn en skikkelse – hva da? (Kan vi egentlig forestille oss Gud uten å se for oss Gud – hvordan gjør man det i så fall, hva legger en vekt på?)
- Hvis vi ser for oss Gud på en bestemt måte, for eksempel som en gammel mann, en type vesen, et lys eller noe annet – hvordan påvirker det hvordan vi tenker oss Gud er? (Hva kan det bety for hva vi tenker om Gud at vi vanligvis omtaler Gud som «han»?)

Å HA EN GUD OG VENDE SEG TIL GUD

Grunnspørsmålet for Luther var ikke «hva er en gud?», men «hva vil det si å ha en gud»? En gud er den eller det som vi venter de mest avgjørende goder fra, og som vi tar vår tilflukt til når vi er i nød. Det som ditt hjerte setter sin lit til, er din Gud. Teologen Paul Tillich formulerer det som at Gud er det vi forholder oss til som mest avgjørende. Dette kan være for eksempel guddommer/overnaturlige makter, skjebnen, mektige mennesker, menneskelige fellesskap, penger/rikdom, makt, visdom eller anseelse/beundring. (Se **Vendepunkt** s. 85f)

Et annet sentralt spørsmål er: hvordan vender vi oss til vår «Gud»? Det sier mye om hvordan vi tror denne Guden er! Er Gud en som belønner den selvhjulpne, er Gud en som straffer? Trenger guden din lydighet, underdanighet, offer, vaksomhet? Slik du praktiserer at din Gud er, slik er din Gud. Hvis en sier at Gud er kjærlighet, men praktiserer som om Gud er hevngjerrig, er guden din hevngjerrig. Her er det lett å gå feil. Luther sier at dersom troen og tilliten din er rett, er din Gud rett.

Oppgave: tenk og skriv ned (ikke til deling med mindre det ønskes):

- Hva eller hvem stoler du mest på eller setter du din lit til?

Oppgave: Refleksjon (summegrupper med mulighet for deling i plenum):

- Hva slags guder (som for eksempel guddommer/overnaturlige makter, skjebnen,

mektige mennesker, menneskelige fellesskap, penger/rikdom, makt, visdom eller anseelse/beundring) kan vi se at finnes i vårt samfunn?

- Er det noen av de gudene vi dyrker som kunne trengt å bli satt kritisk søkelys på? Hvis så: Hvilke og hvorfor?

TROSBEKJENNELSE

I Den norske kirke er det én trosbekjennelse som er klart mest brukt – i stort sett hver gudstjeneste og hver gang det er dåp – men det finnes flere ulike. Alle trosbekjennelsene er gamle, fra de første hundreårene e.Kr. De er felles for de fleste kristne kirker, og legger opp til felles tilslutning til kjernetrekk ved kristen tro.

I Bibelen finner vi en grunnleggende tanke om at vårt forhold til Gud bygger på Guds handlinger. I GT er det mange eksempler på at folk tolket dramatiske begivenheter som virket av Gud. Viktigst var utfrielsen fra Egypt. Slike begivenheter tjente til å identifisere hvilken gud en trodde på. Dette mønsteret gjentar seg i NT. Hvem er Gud? Det er han som elsket verden og sendte sin Sønn for å redde den, han som oppreiste Jesus fra de døde o.l.

Mulig brainstorm-oppgave: Hvilke flere av Guds handlinger kommer gruppa på – og hva sier de om Gud og Guds ønsker for mennesker og relasjonen til oss?

Bekjennelsene sier ikke at vi tror «at» sånn og slik, men at vi tror «på» den Gud som har gjort noe. Med andre ord er relasjonen i sentrum. Mange tror at for å kalle seg kristen må man tro at alt som sies i trosbekjennelsen og mye av det som står i Bibelen er fakta. Men tro er ikke først og fremst å tilslutte seg et sett meninger eller tro at noe er fakta. Tro er først og fremst relasjon. En må ikke forstå absolutt alt og mene alt som andre kristne mener for å ha en relasjon til Gud eller ha tillit til Gud og kalle seg kristen.

Oppgave: Samtale:

- Hva er forskjellen på å tenke at «å tro på Gud» er å holde visse påstander for sant og å tenke at «å tro på Gud» er tillit/relasjon?
- (Spørsmål som kan besvares taust eller skriftlig eller bare stilles): Utgjør det en forskjell for deg og din tro?
-

Mulig aktivitet: Lytte til musikk som belyser tema, for eksempel en relevant salme, utdrag fra Haydns Skapelsen, messeleddet Credo i en klassisk messe eller U2s sang 40 (der teksten er fra Bibelens Salme 40) som handler om at «du har gjort dette, derfor responderer jeg slik». Etterpå er det mulig å dele inntrykk/tanker om det skulle passe.

GUD SKAPER

Oppgave: Utdelt tekst: første trosartikkel fra apostolicum. Spørsmål til det med Gud som skaper

- Få kristne tenker at det å bekjenne Gud som skaper betyr å si at Gud skapte slik

det står i Første mosebok. (Det står dessuten to ulike skapelsesfortellinger rett etter hverandre i første mosebok, som forteller om to ulike måter verden ble til på.) Hva kan det bety å tro på en Gud som skaper, om en ikke tror det skjedde på sju dager eller at Gud skapte Eva av Adams ribbein?

- Ser du noen motsetning mellom det vitenskapen sier om universet og det å tro at Gud er skaper? Hvorfor/hvorfor ikke?

Mulig oppgave: Les begge de to skapelsesfortellingene på starten av Første mosebok. Samtale:

- Hvis fortellingene ikke sier noe konkret om hvordan verden ble til – hva er da poenget? Hva sier de om Guds vilje/ønske, relasjon til mennesker, vilje for mennesker, menneskers relasjon til hverandre?

Avslutningsoppgave: Hva synes du var mest interessant, viktig eller inspirerende i denne samlingen? Ta et halvt minutt til å tenke eventuelt notere ned.

Tips til innholdsmoment i liturgisk avslutning:

- Lesing av salme 139, for eksempel versene 13-18, eller 1-18
- Hva med å se på noen bilder fra Hubble-teleskopet – noen fantastiske universbilder? Eller noen bilder av naturen her på kloden – vandring eller felles skjerm? For bilder fra Hubble-teleskopet se for eksempel <https://www.scientificamerican.com/slideshow/top-10-images-taken-by-the-hubble-space-telescope/>
- Bønnelapper og lystenning kan være en god idé denne gangen også, dersom en hadde det sist samling, og om gjentakelse virker ønsket.

Samling 5: Tro, Jesus og Den hellige ånd

Filmen gir kort intro om Jesus og oppgave/intervju: Hvem er Jesus for deg? Hvilket Jesusbilde passer?

JESUS

Oppgave: Vis eller referer enten de ulike bildene som ble brukt i filmen eller finn fram egne, ulike typer Jesusbilder (eller lag en kahoot?).

- Hvis du skulle valgt ett av disse bildene som mest dekkende for hvordan du oppfatter Jesus – hva ville du valgt? (Rom for å si hva en velger og hvorfor.)

Når Det nye testamentet forteller om Jesus, kommer det fram at det skjedde forandringer der han opptrådte. Syke ble friske. Utstøtte ble inkludert. Han omtolket og vektla loven på nye måter og mennesker endret seg av å møte ham. Det er fire evangelier, og med det har vi fire versjoner av hvordan ulike personer så og oppfattet Jesus. Evangeliene stemmer i ganske stor grad godt overens, men det er også en del som er ulikt. Felles for alle fire er at de tolker Jesus som Guds Sønn.

Her kan det eventuelt sies mer om forholdet mellom de fire evangeliene, om det skulle passe.

TROSBEKJENNELSENS ANDRE OG TREDJE ARTIKKEL

Trosbekjennelsens andre artikkel omtaler primært Jesu fødsel, død og oppstandelse og framtid. Den sier lite om hva Jesus sa og gjorde i årene mellom fødsel og død. Hvorfor er det slik – hvorfor gjengis ikke taler, undere og menneskemøter? Sannsynligvis fordi bekjennelsen ble brukt i gudstjenester, ved døpefonten – bekjennelsen er en «respons» på evangeliene og forutsetter dem kjent.

Oppgave om andre artikkel:

- Les teksten. Gruppearbeid med brainstorm, liste og plenumsliste: Hva mangler mellom her – hva husker du av det som skjedde mellom Jesu fødsel og død?
- Gruppediskusjon: Hva synes dere er særlig viktig i det Jesus formidlet/bragte/gjorde? (Åpning for å si hvorfor)

Mulig aktivitet: Lytt til Bjørn Eidsvågs *Kim sa dei at du va* fra forestillinga «Etterlyst: Jesus». Teksten stiller spørsmål om hvem Jesus var og tematiserer noe av det som gjør det vanskelig å tro på Jesus/tradisjonell kristen Jesusframstilling. Samtale:

- Hva tenker dere om spørsmålene/kritikken som kommer fram i denne sangen?
- Mange tror ulikt om Jesus, stiller spørsmål ved tradisjonell forståelse, og Jesusframstillinga også i Bibelen er mangfoldig. Hvordan kan en forstå Jesus på en måte som er noe annet enn å skape den Jesusen en vil ha?

Salmer kan også være interessante – lytt/les/syng og snakk – hva ved Jesus betones her? Og mye annen popmusikk kan brukes, for eksempel U2s *Wake up, dead man*.

TREDJE ARTIKKEL - DEN HELLIGE ÅND OG MERE TIL

Første og andre trosartikkel handler om Gud som skaper og slik Gud viser seg gjennom Jesus. Den Hellige Ånd, som tredje trosartikkel handler om, tenkes så å gi en slags 3D-versjon av dette gudsbildet: Gud trer ut av billedflaten og kommer mennesker i møte her og nå, levende og nærværende. Gud er nærværende ikraft av Den hellige ånd.

I flere ord om positive opplevelser brukes forstavelsen «hen». Vi lytter hen-ført til vakker musikk og blir hen-rykt av en god film. «Hen» betyr her at vi blir dratt eller løftet bort fra det hverdagslige. Den tredje trosartikkel handler om å bli hen-ført – av Guds ånd til Gud. Tredje trosartikkel handler ikke om hvordan denne henførtheten gir seg uttrykk – det kan skje på så mange måter. Men den sier noe om at kirke og felleskap som redskaper for henførelsen, og syndsforlatelse, oppstandelse og evig liv som konsekvens av henførelsen. (Delvis sitert fra *Vendepunkt* s 135f.)

Mulig aktivitet: lytt til salmer og kanskje noen nye lovsanger ev noen liturgiske ledd. Hva ved Gud (hver av personene) trekkes fram?

Oppgave: «Jesus lovte oss Den hellige ånd, og så fikk vi kirka» sier noen, og uttrykker frustrasjon over hvordan kirka er. Andre er fornøyd og begeistra. Tenk og skriv, del gjerne:

- Hva kjennetegner «din drømmekirke»?
- Hvordan opplever du at kirka slik den er oppfyller denne drømmen?

Her kan det eventuelt gis input om kirkas tilblivelse/historie og kjennetegn og særtrekk av ymse slag dersom det etterspørres i gruppa. *Vendepunkt* s 137 f kan brukes som grunnlag.

KREVENDE TEMA?

Oppgave om andre og tredje trosartikkel: se på teksten, les den. Diskuter så i smågrupper med mulighet for å melde til plenum: Hva av dette synes du eller tror du kan være vanskelig å forstå hva betyr? Er det noe det er behov for å få noe «oppklaring om» eller noe du vil uttrykke synspunkter på?

Her kan det være aktuelt å påminne om forskjellen mellom tro som relasjon og tro som det å holde noe for sant. En del av det som sies i trosbekjennelsen kan være vanskelig å tro på som fakta, og noe, for eksempel om jomfru betyr jomfru eller ung kvinne, er omstridt og diskutert. Folk som kaller seg kristne tenker ulikt om dette, for tro er ikke først og fremst å tilslutte seg et sett meninger eller tro at noe er fakta. Tro er først og fremst relasjon. En må ikke forstå absolutt alt og mene alt som andre kristne mener for å ha en relasjon til Gud og kalle seg kristen.

Mulig aktivitet: kirkekunsten. Hvis dere er i/ved et kirkerom:

- Hva slags bilder/motiver/symboler finner dere som forestiller eller peker mot Jesus?
- Hva slags Jesus er det din kirke framstiller/hva ved Jesus betones?

Avslutningsoppgave: Hva synes du var mest interessant, viktig eller inspirerende i denne samlingen? Ta et halvt minutt til å tenke eventuelt notere ned.

Tips til innholdsmoment i liturgisk avslutning:

- Trosbekjennelse
- Kanskje lys i kors-form, kors, ikoner?
- Om det skulle passe med forsamlingen, kan en ha en mer meditasjonspreget bønn med fokus på pust, ånd og Guds tilstedeværelse. En kan for eksempel innlede med å si noe om tanken om sammenheng mellom Den hellige ånd/Guds pust og vår pust, og oppfordre til å finne ro/hvile i kroppen, rolig pust, kanskje åpne håndflater vendt oppover og tenke på Gud. Så kan det framsies en bønn ala «Gud. Foran meg, bak meg, på min høyre side, på min venstre side, over meg, under meg. Du omgir meg på alle sider, du bor også i meg, du gjennomtrenger meg helt, og du elsker meg. (Inspirert av Jesusmeditasjon.)

Samling 6: Sakramenter – dåp og nattverd

Filmen gir kort intro om dåp og nattverd (hva de består av, illustrasjoner av bredde og tradisjon) og presenterer intervju om erfaringer med dåp og nattverd og menighetsfellesskap.

DÅP

Oppgave:

- Er du døpt? Skriv ned: Hva har det gjennom livet ditt betydd for deg å være døpt/ ikke være døpt?
- Samtale: Hvis du ble forelder nå: ville du at barnet ditt skulle bli døpt? Del gjerne refleksjoner (to og to?) om svar og hvorfor/hvorfor ikke.
- Brainstorm: hva er dåpens funksjon – hvorfor døper man – hva gir dåpen? Hva formidles av kirka, folk rundt dere, hva har dere lært? Brainstorm i plenum.

Dersom lista blir kort, kan den utfylles med momenter som for eksempel:

- Fest og feiring av nytt menneske
- Tradisjonsoppretholdelse – slekters gang
- Overgangsrite, markering av livsovergang
- Medlemsskap i kirka/kirkefellesskapet
- Takk til Gud/skaper for det nye livet
- Renselse fra synd
- Få del Jesu død og oppstandelse og med dette håp om evig liv
- Å bli gjenfødt/få Den hellige ånd
- Å bli bekreftet som Guds barn eller bli Guds barn.

Her kan det også legges inn noen forklaringer/samtaler om de ulike momentene.

- Tenk: er dette momenter som er verdifulle for deg? Er alt på lista viktig, er noe klart viktigere, noe klart uviktig? Del eller noter dersom det passer.

SAKRAMENTER: SYMBOLIKK OG ELEMENTER

Tanker har noe flyktig ved seg både når vi tenker dem og når vi uttaler dem.

Gjenstander og handlinger er annerledes håndfaste. Denne samlingen handler om sakramenter; det dreier seg om dåp og nattverd. I sakramentene er ord bundet til noe håndfast, og de utgjør en enhet. Sakramentene gir evangeliet gjennom kroppslig erfaring.

Dåp og vannsymbolikk. Kristen dåp er en erfaring med elementet vann. Dåp knytter an til et helt vanlig element, et element som er livsnødvendig: Vi klarer oss ikke uten vann. Når en leter etter liv på andre planeter er vann noe av det første en ser etter og vi lever i vann før vi blir født. Vann knyttes ikke bare til liv, det knyttes også til død – vi kan drukne i det. Vann kan være ferdselsvei og ferdselshindring, det definerer rett

og skeivt når vi bruker en vater, det kan rense og tilskitne, vi kan flyte i det og drukne i det, leke i det, og slukke både tørste og brann med det. Hele dette landskapet av betydninger spiller med når vann brukes til dåp.

Ikke all symbolikken er så lett å se med vår måte å foreta dåp på: Opprinnelig dåp var full neddykking i vann. (Vi praktiserer å øse vann over hodet fordi full neddykking av babyer i kalde kirker vinterstid ikke var så greit.) Hel neddykking likner en drukning. Å bli hentet opp igjen likner livredning. Dette peker på den ene side mot menneskers fødsel og død, og på den andre side mot Jesu død og oppstandelse. Dåpen bearbeider livets begynnelse og slutt ved å gi den døpte del i Jesu død og oppstandelse. (*Vendepunkt* s 155f, løselig sitert)

Mulig aktivitet: lytt til (eller syng eller les) en dåpssalme som brukes mye i deres menighet. Samtal om teksten og hva som uttrykkes.

Oppgave: symbolikk-brainstorm. Nattverden er en erfaring med mat og drikke i form av brød og vin. Når vannet brukes som element i dåpen, legger det opp til bestemte tolkninger/betydninger.

- Hva betyr elementene brød (mat) og vin (drikke) for hvordan vi kan tolke nattverden? Brainstorm:
- Hva er betydningen av mat/drikke i et menneskeliv, i hverdag og fest?
- Hva kan det bety for hvordan vi kan forstå nattverden?
- Nattverd hadde opprinnelig mer preg av et «vanlig måltid», men i kirka likner det ikke akkurat på en vanlig kveldsmat. Brainstorm:
- Hva er annerledes med nattverd når det skjer i kirka sammenliknet med en vanlig kveldsmat?
- Hva kan det symbolisere eller signalisere?
- Hva mer kan nattverden bety? Hva har dere hørt/lært/tenkt/erfart? (Felles liste over momenter)

Denne lista kan utfylles om det trengs, eller det kan legges opp til en liten forelesningssekvens om nattverd. Mulige momenter: Nattverd handler om liv og død. Som ethvert måltid gir det næring vi trenger for å leve, men her i stor grad som et åndelig måltid gir det oss det man trenger til evig liv. Nattverd er gjentakelse av Jesu siste måltid før død og oppstandelse. Brød og vin som Jesu kropp og blod gir oss del i Jesu død og oppstandelse. I Bibelen formidles en nær sammenheng mellom synd og død (noen ganger beskrives død som konsekvens av synd, andre ganger kan det være at kampen for å sikre sitt eget kan ødelegge fellesskap og spre død). Da må et botemiddel mot død også være botemiddel mot synd, og frigjøring fra synd hører hjemme i kristen nattverdsfeiring. Nattverden inneholder også lovprisning og takk. Korn og druer foredlet til brød og vin tolkes gjerne også som å stå for alt det skapte, og at vi får det vi trenger av Gud som er skaper/giver. Ikke minst stifter nattverd fellesskap. Vi kan erfare at fellesskap dannes når vi deler måltid. I Nytestamentlig tid

var dette enda mer markert og en ville derfor ikke spise med hvem som helst. Jesus spiste med tollere og syndere – han ville ha fellesskap med alle. Jesu siste måltid gjentas i kirkelig nattverd. Å delta i nattverd er å få del i Jesus og enhet med Jesus (også ved at brødet og vinen blir tatt opp i kroppen vår og blir næring for våre celler). Det er også å få et fellesskap med alle andre som deltar i måltidet. I nattverdsbønnen ber vi «foren oss med deg som grenene med vintreet» - og da er vi del av et fellesskap som ikke er basert på å mene det samme, like det samme eller likne på de andre greinene, men fordi en er knytta til samme stamme. Det er et «åndelig fellesskap» - men ikke uten betydning for de faktiske relasjonene og livet i verden. Den halve alerringens betydning kan også nevnes. (Se Vendepunkt s 187f).

- Tenk: Hvilke momenter på denne lista er verdifulle for deg, hvilke er det ikke eller i mindre grad? Kan du se for deg at noe av dette kan bety lite for deg i livet nå, men kan bety noe i andre livsfaser eller livssituasjoner? Del eller noter dersom det passer.

Dåp og nattverd kalles sakramenter. Betegnelsen sakrament kommer fra latin, og ble brukt som oversettelse av det greske *mysterion*, egentlig «hemmelighet». Det hemmelighetsfulle ligger i at sakramentene er «synlig tegn på en usynlig nåde». Når vann, mat og drikke får en spesiell form og det gjøres på en spesiell måte, markerer det nettopp at dette er spesielt – noe usynlig og guddommelig kan være på ferde. Dåp og nattverd knytter gudsforholdet til ytre, materielle ting. Dåp og nattverd har også med fødsel, liv og død å gjøre - og med det vi trenger underveis.

Her kan det eventuelt være input om opprinnelsen til dåpsakrament og nattverdssakrament om det passer. Vendepunkt s 156f og 182f kan være støtte til dette. Andre mulige emner kan være forskjeller i syn på om brød og vin faktisk blir Jesu kropp og spørsmålet om kannibalisme – her kan kanskje Vendepunkt s 193f med tematisering av hvordan uttrykket «med hud og hår» betyr «fullt og helt» og til hele mennesker og det menneskelige, inspirere. Kanskje opphavet til «hokus pokus filiokus» også kan være interessant å nevne.

Mulig aktivitet: Livsvei. Del ut et ark med en slags vei som snor seg over arket, der «fødsel» og «død» (og kanskje eksempelvis skolestart?) er markert. Nevn så mulige livsbegivenheter mange kan ha erfart (tap, få eller miste jobb, gode og dårlige perioder, sykdom, viktig kjæreste, vennskap, flytting, dramatiske erfaringer, få barn, oppslukende interesser osv).

Oppgave: fyll ut viktige momenter på din livsvei

- Refleksjon (deles bare dersom deltakerne ønsker å dele): har Gud, kirke, fellesskap med noen en deler tro og håp med, bønn e.l. vært viktig i de ulike fasene/ved ulike begivenheter? Hvis ja: hvordan/hvorfor? Hvis nei: hva skulle til

for at det skulle vært slik?

- Refleksjon (deles bare dersom deltakerne ønsker å dele): Vi sier at dåp og nattverd har med fødsel, liv, død og «det vi trenger underveis» å gjøre; om både fellesskap, kraft/næring, tilgivelse, håp, takk til den som gir livet, bekreftelse osv. Opplevs det slik? Hvis ikke: hva skal til for at det kan oppleves slik?

Mulig aktivitet for dem som måtte kjenne og ha tilgang på Karen Blixens «Babettes gjestebud». For eksempel: Gjenfortell handlinga (hvis ingen av de tilstedeværende kan) fram til måltidet og vis eventuelt et klipp fra selve måltidet og hva som skjer der. Samtale om slektskap med nattverden. Kan en se at det er nåde/stor gave/mat/offer/ at deltakerne forandres?

NATTVERDSLITURGI/NATTVERDSBØNN

Nattverdsmåltidet er ikke bare et måltid, det inneholder også en gjengivelse av innstiftelsesordene fra Bibelen og bønner, påminnelse, dialog og lovprisning. Dette er en nokså tekstlig kompleks del, og når det kommer et godt stykke ut i gudstjenesten er dette en del der mange kan «koble litt ut». Kan vi oppdage eller oppleve denne delen på en måte som åpner den litt opp?

Oppgave/aktivitet

- Enten: del ut teksten til den nattverdsliturgien menigheten normalt bruker. Jobb med den sammen: hva er dette – hva er det slags handling som skjer i og med de ulike delene? Hva betyr ordene? Hvor er de hentet fra? Hva kan være grunnen til at akkurat disse ordene er valgt ut til å bli med (gjennom århundrene)?
- Eller: Lytte til en framføring av messeleddene i denne delen - for eksempel Sanctus, Benedictus og Agnus Dei fra en klassisk messe, med norsk (og latinsk) tekst tilgjengelig - NB bruk gjerne menighetens agende for norsk tekst. Eller lytt til eller syng versjoner dere bruker i menigheten. Hvordan oppleves dette? Hvilke stemninger? Hva fester seg?

Avslutningsoppgave: Hva synes du var mest interessant, viktig eller inspirerende i denne samlingen? Ta et halvt minutt til å tenke eventuelt notere ned.

Tips til innholdsmoment i liturgisk avslutning:

- Dåpspåminnelse/korstegning
- Bibeltekster: fortellingene om Jesus og barna, den første nattverd? Ev. Emmausvandringen om dere ikke brukte den i første samling.

Noe med vei-motiv dersom dere bruker livsvei-oppgaven. Diktet «Der stien tar slutt» av Stein Mehren eller «Veien» eller «Veikrysset» av Ragnvald Sørheim kan for eksempel brukes.

- Nattverd?